

Digitalni rizici po dete

Gde počinje i gde se završava uloga centara za socijalni rad?

Vladimir Antić, direktor Centra za socijalni rad „Trstenik“

Igor Bošnjaković, diplomirani pravnik, osnivač Udruženja pravnika socijalne zaštite „Argument“

Marko Milanović, direktor Centra za istraživanje i razvoj društva IDEAS

Digitalno okruženje je postalo sastavni deo života deteta, ali postupanje centara za socijalni rad kada se rizik pojavi na mrežama, platformama i u elektronskoj komunikaciji još nije dovoljno procesno ni stručno metodološki uređeno. Ovaj komentar razmatra gde su granice nadležnosti, koje dileme postoje u praksi i šta je potrebno definisati da bi stručni radnici donosili sigurnije, obrazložene i ujednačenije odluke.

Digitalni prostor odavno nije odvojen od svakodnevnog života dece. Na društvenim mrežama, platformama za komunikaciju, u onlajn igrama i drugim digitalnim okruženjima deca ostvaruju kontakte, grade odnose, razmenjuju sadržaje, uče i zabavljaju se. U istom prostoru mogu biti izložena uznemiravanju, pretnjama, zloupotrebi ličnih podataka, neovlašćenom deljenju sadržaja i drugim rizicima, ali i sama uznemiravati ili vređati druge, odnosno preduzimati druge oblike tzv. digitalnog nasilja, ne sagledavajući granice dozvoljenog i posledice tako plasiranih sadržaja po prava, ličnost i psihički integritet drugih.

Kada takva situacija dospe do centra za socijalni rad (CSR), pred stručnim radnicima otvara se niz pitanja na koja nije jednostavno odgovoriti primenom samo jednog propisa ili postojećeg protokola. Kako proceniti rizik kada su najvažniji podaci sadržani u elektronskoj komunikaciji? Šta stručni radnik može i treba da utvrđuje radi zaštite deteta, a gde počinje nadležnost policije, javnog tužilaštva, suda ili drugog organa? Kako zaštititi bezbednost deteta, a istovremeno poštovati njegovo pravo na privatnost i učešće u odlukama koje ga se

tiču? Šta predstavlja primeren roditeljski nadzor u digitalnom prostoru i kako razlikovati potrebu roditelja za podrškom od ozbiljnog propusta u zaštiti deteta?

Međunarodni standardi postoje, ali operativna pitanja ostaju

Prava deteta ne prestaju da važe kada dete koristi digitalne tehnologije. Konvencija o pravima deteta zahteva da se i u digitalnom okruženju poštuju njena četiri opšta načela: zabrana diskriminacije, najbolji interes deteta, pravo na život, opstanak i razvoj i pravo deteta da slobodno izrazi mišljenje o pitanjima koja ga se tiču. Digitalno okruženje je istovremeno prostor ostvarivanja prava na informacije, obrazovanje, igru, povezivanje i slobodu izražavanja i prostor u kojem dete može biti izloženo nasilju, iskorišćavanju, diskriminaciji, povredi privatnosti i drugim štetnim uticajima.

Opšti komentar Komiteta za prava deteta broj 25 o pravima deteta u vezi sa digitalnim okruženjem objašnjava kako se Konvencija primenjuje u tehnološki posredovanom životu deteta. Dokument zahteva da odluke budu zasnovane na proceni najboljeg interesa deteta, uz uvažavanje njegovih razvojnih sposobnosti i prava da bude saslušano. Posebno naglašava nediskriminatoran pristup digitalnim uslugama, zaštitu privatnosti i podataka o ličnosti, zaštitu od svih oblika nasilja i iskorišćavanja, dostupnost razumljivih informacija, digitalnu pismenost i delotvorne mehanizme prijave, pomoći i pravne zaštite.

Iz tih standarda sledi da zaštita ne može da se svede na zabranu ili oduzimanje uređaja. Ograničenje može biti potrebno kada postoji konkretan rizik, ali mora biti primereno uzrastu, nužno, srazmerno i vremenski opravdano. Istovremeno, dete treba osnažiti da prepozna rizik, zatraži pomoć, razume posledice deljenja podataka i postepeno preuzima veću odgovornost za svoje digitalne izbore. Za stručnog radnika to znači da bezbednost, razvoj, privatnost, participacija i podrška detetu moraju biti razmatrani zajedno, a ne kao međusobno isključive vrednosti.

Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope o smernicama za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava deteta u digitalnom okruženju traži od država sveobuhvatan pristup koji povezuje zakonodavstvo, javne politike, obuku profesionalaca, zaštitu podataka, odgovornost pružalaca digitalnih usluga i dostupne mehanizme pomoći. Smernice ukazuju i na važnost informacija prilagođenih detetu, procene uticaja digitalnih proizvoda i mera na prava deteta, zaštite privatnosti već prilikom oblikovanja usluga i uključivanja dece u razvoj politika koje na njih utiču.

Evropska strategija Digitalna decenija za decu i mlade, poznata kao nova strategija za bolji internet za decu BlK+, dodatno povezuje tri cilja. Prvi je bezbedno digitalno iskustvo i zaštita od štetnih i nezakonitih sadržaja, ponašanja i kontakata. Drugi je osnaživanje dece kroz digitalne veštine i pristup kvalitetnim sadržajima i uslugama. Treći je aktivno učešće dece u oblikovanju digitalnog okruženja. Iako ovaj dokument nije neposredna instrukcija za rad CSR-a u Srbiji, njegova logika je važna: održiva zaštita podrazumeva istovremeno smanjenje rizika, jačanje sposobnosti deteta i odgovornost institucija i privrednih subjekata.

Međunarodni dokumenti, dakle, daju jasna načela i pravce postupanja. Njihova svrha, međutim, nije da propišu konkretan redosled radnji stručnog radnika u Srbiji. Oni ne odgovaraju neposredno na pitanja šta CSR radi nakon prijema prijave, koje podatke može da prikupi, kako procenjuje rizik, kako evidentira elektronske materijale i u kom trenutku uključuje druge organe. Problem nije potpuno odsustvo pravnih standarda, već to što ti standardi još nisu u dovoljnoj meri prevedeni u jedinstven, operativan i praktično primenljiv okvir za rad CSR-a.

Domaći okvir obuhvata više propisa, ali ne daje jedinstven odgovor

Ustav Republike Srbije garantuje posebnu zaštitu deteta i poštovanje njegove ličnosti, štiti tajnost komunikacija i podatke o ličnosti i zahteva da svako ograničenje prava bude zasnovano na zakonu, nužno i srazmerno legitimnoj svrsi. Za temu digitalnih rizika to znači da potreba zaštite deteta ne ukida zahtev da se obim uvida u komunikaciju i obrade podataka ograniči na ono što je potrebno u konkretnom slučaju.

Porodični zakon obavezuje roditelje i organe koji odlučuju o detetu da se rukovode njegovim najboljim interesom. Zakon (naročito odredbe članova 59–82. Porodičnog zakona RS) uređuje sadržaj roditeljskog prava i dužnosti, pravo deteta da dobije informacije i izrazi mišljenje i nadležnosti organa starateljstva, uključujući preventivni i korektivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava. Ove norme pružaju osnov da se digitalni rizik sagleda kao deo ukupne bezbednosti, razvoja i porodičnog funkcionisanja, ali ne određuju posebne kriterijume primerenog roditeljskog nadzora u digitalnom prostoru.

Zakon o socijalnoj zaštiti i Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad uređuju procenu, planiranje, vođenje slučaja, zaštitu korisnika i saradnju sa drugim službama. Njihov fokus je na potrebama, snagama i rizicima korisnika, individualizovanom planiranju i primeni mera i usluga iz nadležnosti sistema socijalne zaštite.

Ipak, oni ne uređuju posebno način na koji se digitalne okolnosti uključuju u procenu niti postupanje sa elektronskim materijalima.

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti zahteva postojanje pravnog osnova, ograničenje svrhe, srazmeran obim podataka, tačnost, bezbednost i ograničeno čuvanje. Ovi zahtevi su neposredno važni kod sumnji na dela izvršena putem društvenih mreža, interneta i drugih savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija, kao i onda kada CSR traži uvid u poruke ili naloge, pravi belešku o viđenom sadržaju, preuzima snimak ekrana ili prosleđuje podatke drugom organu. Član 16. Zakona posebno uređuje pristanak deteta u vezi sa neposrednim nuđenjem usluga informacionog društva. Kada se obrada zasniva na pristanku, lice koje je navršilo 15 godina može samostalno dati pristanak, dok za lice mlađe od 15 godina pristanak daje roditelj koji vrši roditeljsko pravo, odnosno drugi zakonski zastupnik.

Kada postoji sumnja na krivično delo ili drugu protivpravnu radnju, relevantni su Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, propisi o maloletnim učiniocima krivičnih dela i propisi o nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala. Njihov značaj za CSR je u tome da razgraniče kada informacije treba sačuvati u primerenom obimu i bez odlaganja dostaviti nadležnom organu koji ima ovlašćenja za utvrđivanje radnje, identiteta i dokazne vrednosti materijala.

Zakon o informacionoj bezbednosti i Uredba o bezbednosti i zaštiti dece pri korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija deo su šireg preventivnog i institucionalnog okvira. Uredba uređuje mere zaštite i informisanja, saradnju nadležnih organa i rad Nacionalnog kontakt centra za bezbednost dece na internetu. Ovi mehanizmi mogu biti važni za savetovanje i upućivanje, ali ne zamenjuju procenu i zaštitne mere iz nadležnosti CSR-a.

Opšti protokol za zaštitu dece od nasilja uspostavlja zajednička načela prevencije i međusektorskog odgovora kada postoji sumnja ili saznanje o nasilju. Obuhvata svu decu čija je dobrobit ugrožena, decu u riziku i decu za koju postoji sumnja da su izložena nasilju, bez obzira na sredinu u kojoj se nasilje događa. Centru za socijalni rad daje ključnu ulogu u proceni, planiranju i primeni mera i usluga socijalne i porodičnopravne zaštite. Posebni protokol za zaštitu dece od nasilja u oblasti socijalne zaštite iz 2024. godine dodatno uređuje aktivnosti i procedure sistema socijalne zaštite. Ipak, ni jedan ni drugi dokument ne razrađuju dovoljno pitanja specifična za digitalne naloge, privatnu komunikaciju, autentičnost elektronskog sadržaja i granice roditeljskog i institucionalnog uvida.

Domaći propisi i protokoli, posmatrani zajedno, pružaju izvestan osnov za postupanje, ali je taj okvir potrebno, putem stručnih metodoloških uputstava i ciljanih obuka, približiti stručnim radnicima CSR-a i tumačiti ga u kontekstu savremenog trenutka. Takođe, nedostaje njihovo

povezivanje u standarde koji odgovaraju profesionalnom mandatu CSR-a i tipičnim dilemama digitalnog okruženja.

Opšti uslovi korišćenja platformi postoje, ali javnost nije dovoljno upoznata s njima

Centar za socijalni rad, kao organ starateljstva, susreće se sa sve većim brojem prijava za dela učinjena u digitalnom okruženju, neretko u situacijama u kojima dete koristi društvene mreže suprotno njihovim opštim uslovima korišćenja. Na ovaj način deca, nesvesno i uz prećutan ili svestan pristanak roditelja, bivaju izložena neprimerenom sadržaju, uticaju, svedočenju ili podržavanju različitih negativnih društvenih pojava i obrazaca ponašanja.

Većina društvenih mreža, uključujući TikTok, Instagram, Facebook i Snapchat, propisuje minimalni uzrast od 13 godina za otvaranje korisničkog naloga. TikTok, na primer, dozvoljava otvaranje naloga od navršених 13 godina, dok su pojedine funkcije (npr. LIVE prenos, slanje i primanje poklona i druge funkcije monetizacije) dostupne tek punoletnim korisnicima (18+ godina). To su pravila konkretnih platformi, a ne zakonske starosne granice. U praksi deca počinju da koriste društvene mreže i pre minimalnog uzrasta određenog pravilima pojedinih platformi, dok roditeljski nadzor često izostaje, a uslovi korišćenja platformi bivaju prekršeni.

Zbog toga stručni radnici u CSR-u imaju zahtevan zadatak da najpre unapređuju sopstvena znanja, a zatim da informišu i edukuju roditelje o njihovoj odgovornosti da obezbede poštovanje opštih uslova korišćenja digitalnih platformi, zaštitu privatnosti deteta i zakonitu obradu njegovih podataka o ličnosti, kao i bezbedno i uzrastu primereno korišćenje digitalnih usluga. Te obaveze proizlaze iz same srži roditeljskih dužnosti definisanih Porodičnim zakonom i međunarodnim standardima koji obavezuju Republiku Srbiju.

Konkretni izazovi u radu centara za socijalni rad

Starosne granice platformi nisu isto što i zakonska zabrana

Jedna od važnih dilema odnosi se na uzrast deteta i korišćenje društvenih mreža i drugih digitalnih platformi. Neophodno je razlikovati pravila konkretne platforme, pravni osnov za obradu podataka o ličnosti deteta i procenu roditeljskog postupanja.

Minimalni uzrast za otvaranje naloga koji određuje digitalna platforma predstavlja deo njenih uslova korišćenja. Kršenje tog pravila nije samo po sebi dovoljan osnov za zaključak da je roditelj zanemario dete niti da je dete izvršilo protivpravnu radnju.

Član 16. Zakona o zaštiti podataka o ličnosti uređuje pristanak deteta u vezi sa neposrednim nuđenjem usluga informacionog društva. Ova odredba nije opšta zabrana korišćenja interneta ili svih digitalnih usluga za dete mlađe od 15 godina. Njena primena zavisi od vrste usluge i pravnog osnova obrade podataka.

Uzrast deteta, otvaranje naloga i postupanje roditelja mogu biti važne okolnosti u proceni, ali ne smeju postati automatski dokaz roditeljskog propusta. Potrebno je procenjivati stvarni rizik, razvojne sposobnosti deteta, način korišćenja platforme, sadržaj i kontekst komunikacije, postupanje roditelja nakon saznanja o riziku i spremnost porodice da prihvati podršku.

Centar za socijalni rad procenjuje rizik, dok nadležni organi utvrđuju protivpravnu radnju

Uloga CSR-a nije da utvrđuje krivičnu ili prekršajnu odgovornost, identitet izvršioca ili dokaznu vrednost elektronskog materijala. Centar za socijalni rad ne mora da dokaže ko je poslao poruku, otvorio nalog ili objavio određeni sadržaj kako bi započeo procenu i pružio podršku detetu.

U postupcima koji se vode pred drugim organima, uključujući postupke povodom dela učinjenih u digitalnom okruženju, CSR ima važnu pomoćnu stručnu ulogu. Takva uloga ne podrazumeva da CSR utvrđuje protivpravnu radnju ili krivičnu odgovornost.

Za početak postupanja dovoljno je da postoje podaci ili okolnosti koji ukazuju na mogući rizik po bezbednost, razvoj, prava ili dobrobit deteta. Stručni radnik treba da proceni prirodu i hitnost rizika, potrebe deteta, zaštitne kapacitete porodice i potrebu za uključivanjem drugih organa. Metodološki okvir, međutim, mora da odredi koje informacije CSR prikuplja radi svoje procene, na koji način proverava njihovu relevantnost i kada bez odlaganja obaveštava organ nadležan za utvrđivanje protivpravne radnje i identiteta njenog izvršioca.

Razgraničenje je naročito važno kada osoba kojoj se ponašanje pripisuje tvrdi da joj je profil zloupotrebljen ili da je elektronski sadržaj izmenjen ili generisan upotrebom veštačke inteligencije. Stručni radnik takvu tvrdnju evidentira i uzima u obzir, ali ne preuzima poslove tehničkog veštačenja. Automatizovani alati za procenu da li je sadržaj generisan veštačkom inteligencijom nisu sami po sebi pouzdan i konačan dokaz autentičnosti. Kada je autentičnost odlučujuća, njeno utvrđivanje treba prepustiti nadležnim organima i stručnjacima sa odgovarajućim ovlašćenjima i tehničkim kapacitetima.

Privatnost i bezbednost deteta nisu jednostavan izbor između dva prava

Zaštita deteta može zahtevati uvid u određene podatke o njegovim digitalnim aktivnostima. Iz toga, međutim, ne sledi da roditelj ili stručni radnik ima neograničeno pravo pristupa privatnoj komunikaciji deteta.

Digitalna komunikacija deteta (čet, SMS, mejlovi) spada pod zaštitu privatnosti i prepiske. Direktan nadzor roditelja (čitanje same prepiske) treba primenjivati samo kao izuzetak, koji može biti opravdan kada postoji jasan rizik po bezbednost, zdravlje ili život deteta. U svim ostalim situacijama roditelji treba da grade poverenje kroz digitalno opismenjavanje deteta i otvoren razgovor o sadržajima i osobama sa kojima dete komunicira.

Dete ima pravo na privatnost, ali i pravo na zaštitu od nasilja, zloupotrebe i iskorišćavanja. Ova prava ne treba posmatrati kroz unapred određenu hijerarhiju u kojoj jedno pravo uvek ima prednost. U svakom slučaju treba proceniti da li je uvid zasnovan na konkretnom riziku, da li je nužan, koji je najmanji potreban obim i postoji li manje restriktivan način da se dete zaštiti.

Odgovor ne može biti isti za dete od sedam, dvanaest i sedamnaest godina. Kako dete razvija sposobnost da razume rizike i posledice svojih odluka, njegovu autonomiju i privatnost treba poštovati u sve većoj meri. Pre uvida u privatnu komunikaciju treba, kad god okolnosti to dozvoljavaju, razgovarati sa detetom, objasniti razlog, svrhu i očekivani obim postupanja i omogućiti mu da izrazi mišljenje. Ako postoji neposredna opasnost, intervencija može biti hitna, ali i tada njena priroda i obim moraju biti obrazloženi i dokumentovani.

Roditeljska odgovornost obuhvata podršku, a po potrebi i mere zaštite

Roditeljska obaveza da dete čuva, podiže, vaspitava i štiti obuhvata i digitalno okruženje. Značenje primerenog nadzora menja se u odnosu na uzrast i razvojne sposobnosti deteta, vrstu tehnologije, prepoznati rizik i porodični kontekst.

Potpuno odsustvo interesovanja za digitalne aktivnosti deteta može biti razlog za dodatnu procenu. Nedovoljno poznavanje platformi, njihovih pravila ili tehničkih podešavanja ne treba automatski izjednačavati sa nesavesnim vršenjem ili zanemarivanjem roditeljskih dužnosti. Potrebno je razlikovati roditelja koji nije dovoljno informisan, ali prihvata savetovanje i preduzima razumne mere zaštite, od roditelja koji zna za ozbiljan rizik, odbija saradnju i trajno ili ponovljeno propušta da zaštiti dete.

U najvećem broju slučajeva početni odgovor CSR-a treba da bude podrška porodici, razvoj roditeljskih kompetencija, dogovaranje razvojno primerenih pravila korišćenja tehnologije i jačanje komunikacije između roditelja i deteta. Kada rizik traje ili roditelj ne preduzima potrebne mere, CSR razmatra primenu ovlašćenja organa starateljstva u skladu sa Porodičnim zakonom, uključujući preventivni ili korektivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava i pokretanje odgovarajućeg postupka (lišenje roditeljskog prava i dr.) onda kada su zakonski uslovi ispunjeni. Izbor intervencije mora biti zasnovan na individualnoj proceni, težini i trajanju propusta i njegovom stvarnom uticaju na dete.

Elektronski materijali zahtevaju jasan režim postupanja i zaštite podataka

Snimci ekrana, elektronske poruke, fotografije, video-zapisi, podaci sa naloga i izjave učesnika mogu biti važni za početnu procenu rizika. Njihovo prikupljanje istovremeno otvara pitanja pravnog osnova, relevantnosti, tačnosti, bezbednosti i zaštite privatnosti.

Potrebno je definisati šta stručni radnik sme da traži na uvid, kada je dovoljno da sačini službenu belešku o viđenom sadržaju, a kada i pod kojim uslovima sadržaj može da kopira, čuva ili prosledi. Potrebno je urediti mesto čuvanja, kontrolu pristupa, rok zadržavanja i postupanje po isteku svrhe zbog koje je materijal prikupljen.

Osetljivi sadržaji ne smeju se nekontrolisano umnožavati, slati putem privatnih naloga ili čuvati na privatnim uređajima zaposlenih. Dokumentacija CSR-a treba da sadrži samo podatke koji su relevantni za procenu i zaštitu deteta. Istovremeno, mora se razlikovati materijal koji je dovoljan da CSR prepozna rizik i započne pružanje podrške od dokaza čiju autentičnost i dokaznu vrednost utvrđuju policija, javno tužilaštvo ili sud.

Položaj deteta u događaju menja prioritete, ali ne i obavezu zaštite njegovih prava

Nije isto da li je dete izloženo uznemiravanju, pretnjama ili zloupotrebi, da li je svedok štetnog ponašanja ili postoji sumnja da je takvo ponašanje iniciralo prema drugom detetu ili punoletnoj osobi. Metodologija zato treba da razlikuje ciljeve i prioritete procene, a ne da dete svodi na trajnu oznaku žrtve, svedoka ili izvršioca.

Kada je dete izloženo riziku, prioriteti su neposredna bezbednost, zaustavljanje ili ograničavanje daljeg štetnog uticaja, podrška detetu i uključivanje nadležnih službi. Kada je dete svedok ili drugi učesnik, treba proceniti njegovu izloženost, pritisak okruženja, potrebu za podrškom i način davanja informacija bez nepotrebnog ponavljanja razgovora.

Kada postoji sumnja da je dete iniciralo štetno ponašanje, ono i dalje ostaje nosilac prava i dete kojem mogu biti potrebni procena, podrška i odgovarajuća intervencija. Izjava drugog učesnika ili snimak ekrana mogu opravdati pokretanje procene, ali ne i preuranjeno označavanje deteta kao izvršioca. Potrebno je obezbediti participaciju deteta sagledavajući uzrast, razvojnu zrelost, razumevanje posledica, porodično i vršnjačko okruženje, moguće pritiske drugih osoba, posledice ponašanja i spremnost deteta i porodice da učestvuju u promeni.

U svim navedenim slučajevima roditelj treba aktivno da učestvuje. Poznavanje roditeljskih dužnosti, primeren stav i odgovarajući nadzor nad upotrebom informaciono-komunikacionih tehnologija važni su za zaštitu deteta i prevenciju rizika, a relevantni su i za procenu i dalje postupanje CSR-a i drugih nadležnih organa.

Međusektorska saradnja mora biti deo zaštite

Centar za socijalni rad ne može sam odgovoriti na sve digitalne rizike. U zavisnosti od okolnosti, potrebno je uključiti školu, policiju, javno tužilaštvo, sud, zdravstvenu ustanovu, organ nadležan za zaštitu podataka o ličnosti, pružaoca digitalne platforme, Nacionalni kontakt centar za bezbednost dece na internetu ili specijalizovanu organizaciju.

Stručni radnik mora znati kome se konkretno obraća, koje informacije dostavlja, na kom pravnom osnovu ih razmenjuje, ko koordinira postupanje i šta CSR nastavlja da radi nakon upućivanja. Obaveštavanje drugog organa ne završava automatski ulogu CSR-a. Dok drugi organi utvrđuju postojanje i odgovornost za protivpravnu radnju, CSR može nastaviti da procenjuje potrebe deteta, pruža podršku porodici, prati rizik i primenjuje ili koordinira mere iz svoje nadležnosti.

Šta je potrebno definisati u Srbiji?

Postojeći međunarodni standardi i domaći propisi pružaju osnovu za postupanje, ali ne daju dovoljno precizan odgovor na sva pitanja sa kojima se stručni radnici susreću. Srbiji je potreban stručni metodološki okvir za postupanje CSR-a u situacijama digitalnog rizika po dete. Taj okvir bi trebalo da obuhvati najmanje sledeće elemente.

- 01** Potrebno je odrediti obuhvat digitalnih rizika relevantnih za rad CSR-a i objasniti kada neprijatno, neprimereno ili konfliktno ponašanje prerasta u rizik koji zahteva stručnu procenu i zaštitnu intervenciju.

- 02 Potrebno je utvrditi sadržaj procene u digitalnom kontekstu. Procena treba da obuhvati prirodu i izvor informacije, neposrednost i težinu rizika, trajanje i ponavljanje, mogućnost brzog širenja i trajnosti sadržaja, odnos moći među učesnicima, posledice po dete, njegove razvojne sposobnosti i ranjivosti, raspoložive izvore podrške, postupanje roditelja i potrebu za hitnim uključivanjem drugih organa.

- 03 Potrebno je opisati podršku koja se pruža detetu tokom i nakon događaja. U zavisnosti od potreba, ona može uključiti plan neposredne bezbednosti, savetodavni i psihosocijalni rad, podršku u porodičnom i školskom okruženju, upućivanje na zdravstvenu ili drugu specijalizovanu uslugu i pomoć detetu da razume postupak i dostupne mehanizme zaštite.

- 04 Potrebno je razlikovati ciljeve i prioritete postupanja prema položaju deteta u konkretnom događaju. Metodologija treba da objasni šta se procenjuje i koja podrška se pruža kada je dete izloženo riziku, kada je svedok ili drugi učesnik i kada postoji sumnja da je iniciralo štetno ponašanje, uz zabranu preuranjenog etiketiranja i uz puno poštovanje prava svakog deteta.

- 05 Potrebno je jasno razgraničiti procenu CSR-a od poslova drugih organa. Okvir treba da odredi koje činjenice CSR utvrđuje radi procene i zaštite deteta, a kada pitanja identiteta izvršioca, postojanja protivpravne radnje, autentičnosti sadržaja i dokazne vrednosti materijala preuzima policija, javno tužilaštvo, sud ili drugi nadležni organ.

- 06 Potrebno je utvrditi standard razgovora sa detetom i roditeljem. Taj standard treba da obuhvati pripremu i informisanje deteta, način obezbeđivanja njegovog učešća, pitanja primerena uzrastu i razvojnim sposobnostima, postupanje kada se iskazi razlikuju i mere kojima se izbegava nepotrebno ponavljanje razgovora i dodatno opterećenje deteta.

- 07 Potrebno je utvrditi kriterijume za uvid u digitalne aktivnosti i privatnu komunikaciju deteta. Okvir treba da objasni kada je uvid u digitalne aktivnosti ili komunikaciju zasnovan na konkretnom riziku, nužan i srazmeran, ko donosi odluku, koji je najmanji potreban obim uvida, kako se dete uključuje i kako se razlozi i obim odluke dokumentuju.

- 08 Potrebno je opisati standarde roditeljskog nadzora i raspon intervencija prema roditeljima. Očekivanja treba prilagoditi uzrastu, razvojnim sposobnostima deteta i vrsti rizika, uz jasno razlikovanje potrebe za informisanjem, savetovanjem i podrškom od okolnosti koje zahtevaju preventivni ili korektivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava ili pokretanje drugog postupka iz nadležnosti organa starateljstva.

- 09** Potrebno je urediti postupanje sa elektronskim materijalima. Pravila treba da obuhvate uvid, službeno beleženje, kopiranje, prijem, čuvanje, kontrolu pristupa, prosleđivanje i brisanje, kao i postupanje kada postoji sumnja u autentičnost sadržaja ili mogućnost da je sadržaj izmenjen ili generisan veštačkom inteligencijom.

- 10** Potrebno je uspostaviti konkretne mehanizme međusektorske saradnje i upućivanja. Oni treba da sadrže jasne kontaktne tačke, kriterijume za uključivanje drugih organa, minimalni sadržaj obaveštenja, pravni osnov razmene podataka, odgovornost za koordinaciju i način povratnog informisanja CSR-a.

- 11** Potrebno je standardizovati dokumentovanje stručnih odluka. Stručni radnik treba da evidentira relevantne pokazatelje rizika, izvore i ograničenja dostupnih informacija, mišljenje deteta, konsultacije, procenu potreba i snaga, odluku, razloge za izbor mere i plan praćenja.

- 12** Potrebno je razviti praktične alate i trajnu profesionalnu podršku. To mogu biti kontrolne liste za procenu, modeli postupanja, obrasci za dokumentovanje i upućivanje, anonimizovane studije slučaja, interdisciplinarne obuke, dostupne stručne konsultacije i supervizija. Potrebno je uspostaviti i obavezan, kontinuiran program stručnog usavršavanja, jer se digitalno okruženje i oblici rizika koji mogu biti povod za intervenciju CSR-a menjaju gotovo svakodnevno. Njihova svrha treba da bude podrška stručnom rasuđivanju, a ne automatsko donošenje odluka.

Osnovni pravni i stručni izvori

Domaći propisi

- 1 Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 98/2006 i 115/2021. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/ustav/2006/98/1/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 2 Porodični zakon, „Službeni glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon, 6/2015 i 109/2025 – dr. zakon. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2005/18/7/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 3 Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“, br. 24/2011 i 117/2022 – odluka Ustavnog suda. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/24/2/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 4 Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, „Službeni glasnik RS“, br. 87/2018. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/87/13/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 5 Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, 94/2024 i 63/2026. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2005/85/6/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 6 Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – odluka Ustavnog suda i 62/2021 – odluka Ustavnog suda. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/72/1/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 7 Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, „Službeni glasnik RS“, br. 85/2005. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2005/85/7/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 8 Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, „Službeni glasnik RS“, br. 61/2005, 104/2009, 10/2023, 10/2023 – dr. zakon, 9/2026 i 56/2026. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2005/61/7/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 9 Zakon o informacionoj bezbednosti, „Službeni glasnik RS“, br. 91/2025. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2025/91/5/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 10 Uredba o bezbednosti i zaštiti dece pri korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija, „Službeni glasnik RS“, br. 13/2020. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/13/4/reg> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 11 Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad, „Službeni glasnik RS“, br. 59/2008, 37/2010, 39/2011 – dr. pravilnik, 1/2012 – dr. pravilnik, 51/2019, 12/2020, 83/2022 i 10/2025. Dostupno na: <https://www.zavodsz.gov.rs/sr/resurs-centar/propisi-od-zna%C4%8Daja-za-socijalnu-za%C5%A1titu/pravilnici/> (pristupljeno 4. avgusta 2026).

Protokoli

- 12 Vlada Republike Srbije, Opšti protokol za zaštitu dece od nasilja, usvojen Zaključkom O5 broj 560-826/2022-2 od 10. februara 2022. godine. Dostupno na: <https://www.savetzapravadeteta.gov.rs/doc/dokumenta/Opsti-protokol-za-zastitu-dece-od-nasilja.pdf> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 13 Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Posebni protokol za zaštitu dece od nasilja u oblasti socijalne zaštite, 29. oktobar 2024. godine. Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/srb-lat/aktuelnosti/obavestenja/posebni-protokol-za-zastitu-dece-od-nasilja-u-oblasti-socijalne-zastite> (pristupljeno 4. avgusta 2026).

Međunarodni standardi i stručni izvori

- 14 Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Konvencija o pravima deteta (Convention on the Rights of the Child), 20. novembar 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, str. 3, Refworld. Dostupno na: <https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/1989/18815> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 15 Komitet Ujedinjenih nacija za prava deteta, Opšti komentar broj 25 (2021) o pravima deteta u vezi sa digitalnim okruženjem (General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment), CRC/C/GC/25, 2. mart 2021. Dostupno na: <https://savetzapravadeteta.gov.rs/doc/dokumenta/Opsti-komentar-KomitetaUN-za-prava-deteta-br.25%282021%29-o-pravima-deteta-u-vezi-sa-digitalnim-okruzenjem.docx>; izvorni dokument: <https://digitallibrary.un.org/record/3906061> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 16 Savet Evrope, Komitet ministara, Preporuka CM/Rec(2018)7 državama članicama o smernicama za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava deteta u digitalnom okruženju (Recommendation CM/Rec(2018)7 to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment), 4. jul 2018. Dostupno na: <https://savetzapravadeteta.gov.rs/doc/dokumenta/Preporuka-Saveta-Evrope-o-zastiti-dece-u-digitalnom-okruzenju.docx>; izvorni dokument: <https://edoc.coe.int/en/children-and-the-internet/7921-guidelines-to-respect-protect-and-fulfil-the-rights-of-the-child-in-the-digital-environment-recommendation-cmrec20187-of-the-committee-of-ministers.html> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 17 Evropska komisija, A Digital Decade for children and youth: the new European strategy for a Better Internet for Kids (BIK+), COM(2022) 212 final, Brisel, 11. maj 2022. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:212:FIN> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 18 UNICEF Srbija, Za bezbednost dece na internetu: trendovi u regulisanju internet platformi i šta možemo naučiti iz njih, februar 2026. Dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/za-bezbednost-dece-na-internetu> (pristupljeno 4. avgusta 2026).
- 19 Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i UNICEF Srbija, Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji: rezultati istraživanja „Deca Evrope na internetu“, novembar 2019. Dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/koriscenje-interneta-kod-dece-i-mladih-u-srbiji> (pristupljeno 4. avgusta 2026).

Ovaj tekst su zajednički pripremili IDEAS i Udruženje pravnika socijalne zaštite „Argument“, sa ciljem da doprinese informisanoj javnoj raspravi.

Centar za istraživanje i razvoj društva IDEAS je jedna od vodećih organizacija civilnog društva u Srbiji, sa sedištem u Beogradu, koja na jedinstven način kombinuje istraživanje i razvoj javnih politika sa direktnom podrškom najranjivijim grupama. Naša misija je da gradimo trajna rešenja za složene društvene probleme i stvaramo pravednije društvo za sve.

Udruženje pravnika socijalne zaštite „Argument“ je strukovno udruženje sa sedištem u Leskovcu, koje povezuje pravnike zaposlene u sistemu socijalne zaštite. Bavi se razmenom znanja i iskustva u tumačenju propisa, ujednačavanjem prakse i afirmacijom uloge pravnika u odlukama koje se donose u socijalnoj zaštiti.